

Урок равдыст

Темæ: Мадæлты фарн

Ахуыргæнæг Джыкайты Альбинаæ

- Урочы нысан.** 1. Ныйарджытæн кад кæнын ахуыр кæнын сывæллæтты.
2. Ирон æгъдæуттæм уарзондзинад рæзын кæнын.
3. Сывæллæтты аив ныхасы рæзтыл бакусын.

Урочы фæлгонц: нывтæ, магнитофон.

Урочы цыд:

I. Бацæттæгæнæн рæстæг.

II. Разныхас.

III. Æмдзæвгæтæ аив кæсын.

- Сывæллæттæ, абон нæм ис фæсурокты кæсыны урок. Ракæсут-ма фæйнагмæ æмæ зæгъут, куыд у нæ урокæн йæ темæ? (Нæ урокы темæ у «Мадæлты фарн»).

- Куыд уæм кæсы, цæмæн схуыдтам нæ темæ афтæ?

(Мах нæ темæ схуыдтам афтæ, уымæн æмæ 8-æм Мартыи у æппæт сылгоймæгты бæрæгбон; хорзæй нæм цы ис, уый цæуы нæ мадæлтæй, æмæ уый тыххæй нæ темæ у «Мадæлты фарн»).

- Тынг раст. Фарн у рагон ирон дзырд. Æвдисы царды цыдæриддæр хорзæй ис, уый; бинонты æнгомдзинад, кæрæдзимæ уарзондзинад, хæдзары бæркад,æгъдау.

- Сывæллæттæ, цымæ нæ темæйæн æндæрхуызон сæргонд раттæн нæй?

(Мæнмæ гæсгæ ма йын раттæн ис ахæм сæргонд «Нæ мадæлты бæрæгбон». Æз та хъуыды кæнын «Мæ зынаргъ мад». Мæнмæ гæсгæ зæгъæн ис «Мæ фæлмæн нана», кæнæ «Нæ уарзон нанатæ»).

- Тынг раст. Мад æмæ нанайæн фæхицæн гæнæн нæй. Раздæр ирон адæммæ нанайы хуыдтой Не стыр мад.

- Мад...Гыцци...Дзыцца...Нана...Куыд диссаг сты ацы ныхæстæ. Адæймагæн цæуынц йæ зæрдæйы арфæй. Цас хъармдзинад æмæ уарзондзинад дæттынц уыдон сæ хъæбултæн æмæ сæ хъæбулы хъæбултæн. Дунейыл уыдон аккаг ныхæстæ зын æссарæн вæййы, цæмæй сын зæрдæбынæй раарфæ кæнай. Тæхудиаг сты уыдон æмæ сæ мадæлтæн æмæ сæ нанатæн аккаг аргъ чи скодта, царды мидæг сæ чи сбуц кодта. Ирыстон та кæддæриддæр фæрнджын уыд æмæ у ирон зонджын сылгоймæгтæй Нарты Сатанайау. Бирæ æмдзæвгæтæ ис уыдоны тыххæй.

- Сывæллæттæ, сывæллон зонут Къоста гыццылæй æнæ мадæй кæй баззад, нæ зыдта ныййарæджы рæвдыд. Æмæ мæнæ куыд фыссы уый тыххæй:

Тæхудиаг, буц хъæбулæй,

Йæ уалдзæджы царды хурæй

Чи бафсæст йæ мады хъæбысы.

- Ныр та байхъусæм æмдзæвгæ «Мад»-мæ

Æнусон чи скæны дæ ном.

Цы хорз у, чи сбуц кодта мады,

Æмæ йын чи радта æгъдау.

Зæххыл уый дзыллæты нымады,

Йæ фарнæй батавдзæн Хуыцау.

Хуыцау та бæрзондæй фæлгæсы,

Хæрзудтæн риссынæй тæрсы.

Хуыцау...Уый цæсгоммæ нæ кæсы,

Хуыцау...Уый зæрдæмæ кæсы.

-Ныртæккæ та байхъусут Плиты Харитоны æмдзæвгæ «Мадмæ».

Бирæ фæрæвдыдтай, уæ гыцци, мæн,

Арæх иу аргъæуттæ кодтай мæнæн.

Хъарм-иу мæ бамбæрзтай,

Хур мæ хуыдтай.

«Ахуысс мын, айрæз мын!» -

Зæргæ дзырдтай.

Буцæй дæ хъæбысы схæстон мæ рæз.

Ракæс-ма, абон дын скъоладзау дæн.

Уарзын мæ чингуытæ, уарзын мæ хъæу,

Уарзын Фыдыбæстæ, уарзын æз дæу.

- Ныр та байхъусæм Дзугаты Георгийы æмдзæвгæ «Гыцци»-мæ.

Куыд хъарм ысты зымæг дæр,

Мæхи гыцци, дæ къухтæ!

Куы мæм дзурыс тызмæгæй,

Уæддæр кæныс ды худгæ.

Дæ зарæджы ныхæстæм

Куыд бирæ уарзын хъусын.

Дæ фæлмæн хъарм хъæбысы

Нынныгъуылын тæрхъусау.

- Сывæллæттæ, мадæн æппæтæй зындæр вæййы йæ хъæбулы маст. Æмæ архайут, цæмæй уæ мадæлтæ сымахæй уой райгонд æмæ сæрыстыр уæ хъуыддæгтæй, уæ ахуыраей, уе'гъдауæй. Куыд амонджын сты уыцы мадæлтæ æмæ Ирыстонæн аккаг хъæбултæ чи схъомыл кодта, нæ гыццыл Ирæн йæ кад æмæ йæ намыс бæрзæндтæм чи систа. Дзæнæты бадæнт Къостайы мад Мария, нæ зындгонд ахуыргонд Абайты Васойы мад. Куыд амонджын у Гергиты Валерийы мад, æппæт дунейыл йæ хъæбулы ном хъуыстгонд кæмæн у. Арфæйаг сты Ирыстонæн ахæм мадæлтæ.

- Байхъусут Цæгæраты Гигойы æмдзæвгæмæ «Куыд зынаргъ дæ, ныййарæг».

Мад хъæбулæн йе'стгъалы, йæ хур у.

Æмæ йæм фæлмæн ныхасæй дзурут.

Макуы ракæс тар æрфыгæй мадмæ

Уый рахаста амондау дæу цардмæ.

Мады къух бæркад æмæ рæдау у,

Æмæ йæ сывæллонау рæвдаут.

Мады арм йæ хъæбулæн фæндаг у,

Æмæ дзы ды макуы цу фæдагур.

Мады кастæй цытитæ дæр тайынц,
Уый къæхвæдтыл дидинаг дæр зайы.
Мадæн макуы, макуы скъах йæ зæрдæ,
Зон æй: уым дæхæдæг дæр æвæрд дæ.
Мады хъæбыс сабийæн хæдзар у,
Уым рæзынц йæ ныфс æмæ йæ хъару.
Мадæлтæн хуыздæр дзырдтæ æвзарут,
Мадæлтыл уæ хуыздæр зарæг зарут.

- Мадæлты тыххæй ис бирæ æмбисæндтæ. Зæгъæм-ма дзы ну цалдæр.

Мады хъæбыс адджын у.
Мады рæвдыдæй фæлмæндæр ницы ис.
Мады зæрдæ зонаг у.
Мад æмæ Райгуырæн бæстæ ну сты.

- Мад тынг зынаргъ у адæймагæн. Афтæ бирæ хъарм ныхæстæ зæгъæн ис мадæлты тыххæй. Мадæлты тыххæй ма ис бирæ зарджытæ æмæ дзы мах дæр нумæ байхъусæм.

(*Хъусынц зарæгмæ*).

- Сывæллæттæ, фæныхас кодтам мадæлты тыххæй. Ныр та нæ ныхас дарлдæр акæндзыстæм нæ фæлмæн нанаты тыххæй. Байхъусут Цæгæраты Гигойы æмдзæвгæ «Мæ нана»-мæ.

Нæу мæнæн мæ бон зæгъын,

Цас уарзын нанайы.

Фыны дәр йә фәлмән худт

Цәстытыл фәуайы.

Зымагма мын бавәры

Чырыны фәткьуйтә.

Хьулон хьәдуртәй мәнән

Саразы фәрдгуйтә.

Тынг рәсугьд «чындзытә» мын

Бахуйы хәцьилтәй,

Аргәуттә мын ракәны,

Аразы мын цьилтә.

- Ноджы ма байхьусәм Цәгәраты Гигойы әмдзәвгәмә «Мә дидинаг».

- Федтон сыхәгтәм, мә нана, дидинджытә әз,

Ахәм рәсугьд ысты, ахәм, кәс әмә сәм кәс.

- О мә бәдул, о мә кьона,

Ууыл ма кән дис.

Махән дәр нә уаты мәнә

Иу дидинаг ис.

Кәд дәу чи у әмә цавәр базоньн фәнды,

Дидинджытән у сә хуыздәр, Уый ды куы дә, ды!

- Мән загъын фанды уый, әмә уә маделтән се стырдар амонд у сә хәбулты хордзинад. Мә зардә уын загъы, цәмәй уә маделты, уә нанаты зардәтә рухс кәнат сыгъзарин хурау. Әмә ма байхъусут Козаты Мураты әмдзәвгәмә «Мады хур».

Дзуры хәлдзәгәй Тимур:

- Хоны мә дзыцца йә хур.

Ау, цәмән, кәд хур ис арвил,

Бәстәтә йә рухсәй тавы?

Радта дзуапп дада Инус:

- Ды ныйарагән – йә рухс.

Маделтән хәбултә цал ис,

Хуртә дәр дунейыл уал ис.

- Нә урочы кәронбәттәны мән фанды, цәмәй байхъусат Цәгәраты Гигойы әмдзәвгәмә «Арфәтә».

(Сывәлләттә кәсынц иугай куплеттә)

Махән нә фәрнәйдзаг Ирәй

Хъуысы уәларвмә нә зард

Уарзәм уә, уарзәм уә бирә,

Мах фәндиаг хорз уәд уә цард.

Сабитән загъы нә зардә

Маделты фәндиаг рәзут.

Макад нын кенут аерхандаг,

Райдзастай цардма кесут.

Кастартан заггы нае зардае

Хистарты намыс фазмут.

Дуне уае зарджыты залтай,

Ноджы расугьддар кенут.

Чызджытан заггы нае зардае

Амондае дзаг уае кьух.

Стъалытау калут тамантае,

Хурау наем худут аедзух.

Мадаелтан заггы нае зардае

Макуы нын бавзарут зын.

Макуы ысурс уант уае сартае,

Судзаед уае цаестыты зынг.

Хистартан заггы нае зардае

Сабиты хуртае царут.

Уае хи дандагтае сакартае,

Фондзысседз азы харут.

Дидинджытæ уæ мах хонæм

Дидинджытау уыл – нæ мæт.

Барæвдауын уæ куыд зонæм,

Махмæ та ахæм тых уæд.

- Тынг хорз. Сывæллæттæ, нæ урок фæци. Уæ мадæлты фæндиаг бахъомыл
ут. Уæ мадæлтæ уæ хуртæй æфсæст уæнт. Хæрзбон.